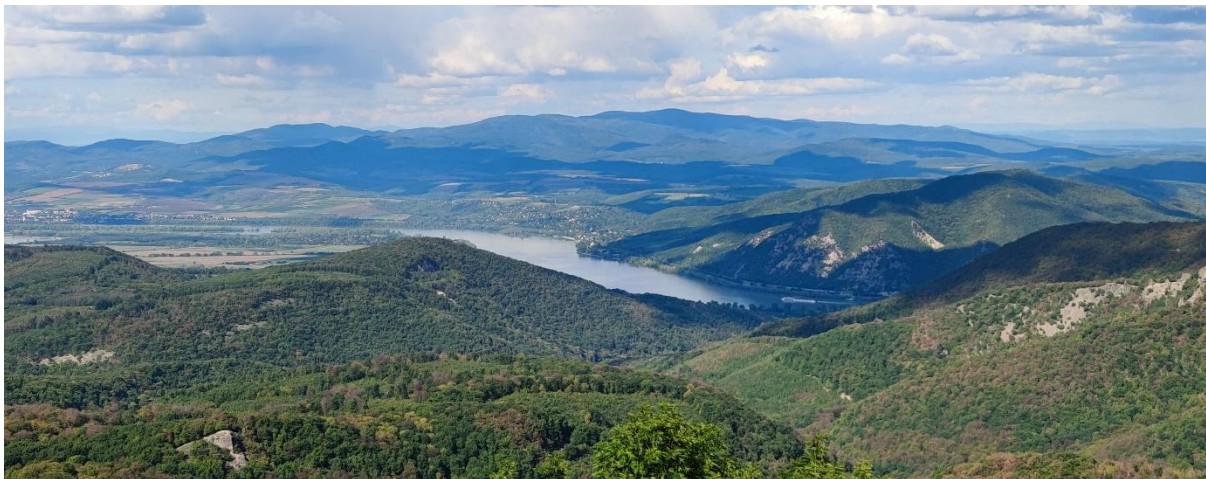

Duna-térképezés

Az SZTFH Földtani Szolgálatának Térképtárában található egy térképsorozat, amely a Duna helyszínrajzát és hossz-szelvényeit mutatja be Dévénytől Ómoldováig. Az 1900-as évek elején felmért és kiadott sorozat a közel 120 évvel ezelőtti állapotokat tükrözi. Bár a nagy folyószabályozások addigra lezajlottak, de a térképlapokat böngészve kisebb változások azért felfedezhetők a mai állapotokhoz képest.

A Duna kanyarulata Dobogókőről (Babinszki Edit felvétele)

A Kárpát-medencét átszelő Duna már a legkorábbi hazánkról készült térképeken is kulcsszeplő volt. Magyarország első fennmaradt nyomtatott térképe, az 1528-ban kiadott *Tabula Hungariae*, közkedvelt nevén Lázár deák térképe is – a korszak adottságaihoz mérten – viszonylag jól mutatja a folyó lefutását és szigeteit.

Majd 200 évvel később jelent meg az első olyan térképsorozat, amely a Duna részletes felmérésének is tekinthető. Ez Luigi Ferdinando Marsigli gróf 1726-ban napvilágot látott, hatkötetes műve, a *Danubius Pannonico-Mysicus*, amelyben a történelmi Magyarország, azon belül is elsősorban a Duna medencéjének természeti viszonyait mutatta be (részleteket lásd a sorozatnak az ÉT 2023/16. számában megjelenő részében – A szerk). Marsigli főművéről a Térképészeti Közlöny 1931. augusztusi számában ezt olvashatjuk: „A lángeszű olasz polihisztor kutatómunkáinak egyik legszebb és legértékesebb eredménye a Duna-térkép. Magyarországról írt alapvető nagy művének, a hatkötetes *Danubius*nak első kötetében jelent meg, és 18 pompás rézmetszetű foliólapon a Dunának Bécs és Gyurgyevó közötti 1400 kilométer hosszú szakaszát ábrázolja kb. 1:100 000 méretarányban. Alapjául Marsiglinek, a felszabadító török hadjárat alatt végzett térképező munkálatai, csillagászati megfigyelések, helyszíni felvételek és egyéb, főleg távolsági ismeretek szolgáltak. Ezek voltak Magyarországon az első számottevő térképező munkák és közvetlen eredményük: a magyarországi Duna-szakasz legrégebb megbízható, részletes ábrázolása. Korszakos alkotás, páratlanul gazdag kútforrás.”

Ezután egy újabb évszázadot kellett várni a következő jelentős lépésre: 1823 januárjában adott utasítást a Vízi és Építészeti Főigazgatóság a Duna-völgy geodéziai és vízrajzi felmérésére. E térképek a folyó szabályozása előtti és alatti állapotokat rögzítik. A felmérés azonban nem csupán a szorosan vett folyóra vonatkozott: felmérték a part menti területeket a meder szélétől szá-

mított 3 kilométeres távolságban, a mocsarakat, nádasokat, a folyón található malmokat, hidakat, gátakat. Az 1833-ig tartó felmérés adatait nagyon részletesen ábrázolták, 1:3600-as méretarányú térképlapokra vitték fel. A *Huszár Mátyás*, majd *Vásárhelyi Pál*, végül *Hieronymi Ottó Ferenc* által vezetett munka eredményeit a Duna hajózási célú szabályozásánál, a part menti mocsarak lecsapolásánál és a töltések építésénél is felhasználták.

A nagyszabású munkák sorába tartozik az 1900-as évek elején végzett felmérés is. E munkáról a térképeket tartalmazó atlaszok előszavában ezt olvashatjuk: „*A m. kir. földművelésügyi ministerium 1898. évben 1970/V–I. számú intézkedésként elrendelte a magyarországi Duna térképezését s a fölvételek végrehajtásával, a térképek elkészítésével a m. kir. Országos Vízépítési Igazgatóság vízrajzi osztályát bízta meg, feladatává tévén: Dévénytől–Ómoldováig a Duna helyszínrajzának, magassági viszonyainak és vízrajzának fölvételét abból a célból, hogy mind a végrehajtott, mind a jövőben létesítendő szabályozó munkálatok hatásának, a rendes hajózóút kialakulásának megítéléséhez, nemkülönben a Dunavölgy árvédelme érdekében felmerülő feladatok elbírálásához illetőleg tervezéséhez szükséges alap rendelkezésre álljon.*”

Az új térképekhez a felmérések 1899-ben kezdődtek el és 1908-ban fejeződtek be. A munka során felvették a folyam medrének és hullámterének helyszínrajzát, hossz-szelvényét és kereszt-szelvényeit. A térképek háromféle méretben készültek el: az 1:2880-as méretarányúak a nyilvántartás és a részletes tervezések céljára, az 1:5000-es méretarányúak a folyammérnöki hivataloknak, az 1:25 000-es méretarányúak pedig szélesebb körű, általános célból készültek. E két utóbbit sokszorosították, a nagyobbik méretarányút fekete, a kisebbiket pedig színes nyomtatásban – ez utóbbi található meg Térképtárunkban is.

A térképsorozat egyik érdekessége, hogy a folyamkilométerek beosztásának kezdőpontja a budapesti Lánchíd tengelyében van, innen számozták lefelé és felfelé is a kilométereket. Ennek megfelelően az itt bemutatott, a Dunakanyart ábrázoló térképlap a 42–59. folyamkilométerek közötti területet mutatja. A térképen feltüntetett egykori nevek egy része jól tükrözi az akkori állapotokat: ilyen például a Visegrád déli határában található *Posvány* vagy a dömösi *Pázsit rét*. A városok, községek életében bekövetkezett változások is jól nyomon követhetők. A térkép például mind Nagymaroson, mind Visegrádon, mind Dömösön mutat téglagyárat, melyek közül ma már egyik sem létezik.

Őszi ködbe burkolódzó Dunakanyar a Prédikálószelekről (Babinszki Edit felvétele)

Az ehhez a területhez tartozó hossz-szelvényen jól látható például az is, hogy a parton lévő településeket mennyire veszélyezteti az árvíz: Kismaros egyes részei az 1897. évi nagyvíz vízszintje alatt találhatók. A szelvény megmutatja a töltéskoronák magasságát és a védművek típusát és magasságát is, mint ahogy az őrházak, hajóállomások, kikötők, hidak, zsilipek helyzetét is.

Az atlaszokban a Duna XIX. századi felméréséről és annak hasznosságáról is írnak, amely valójában minden korábbi térképre igaz: „*A Dunának nagyobb szabású, az országos kataszteri fölvételek keretébe is beilleszthető fölvétele a múlt századból való úgynevezett Vásárhelyi-féle térképeken rendelkezésünkre áll ugyan, de ezek a térképek a folyam jelenlegi állapotát híven már nem tükrözhetik vissza, az időközben végbement természetes és mesterséges változások miatt s így azok ma már csak a múlt állapot ismeretére és ezzel való összehasonlítások szempontjából nagy értékűek.*”

Az atlaszok révén a korabeli nyomdászati technológiába is kaphatunk némi betekintést: „*Végül a mi a térképek pontosságát illeti, különösen rá kell mutatnunk arra, hogy azok az eredetieknek tökéletes hű másai, a mi főképen egy új sokszorosító eljárással volt elérhető, mely abban áll, hogy az eredeti rajzot fénymásolás útján közvetlenül alumíniumlemezre viszik át, melyről aztán a sokszorosítványokat kinyomatják. A sokszorosító munka csinosága, tökéletessége a m. kir. állami nyomdát dicséri.*”

Babinszki Edit